

A megoldást egy, a hadtörténelmi emlékeket – kiemelten az összecsapások helyszíneit – a magyar kulturális örökség sajátos területként kezelő program jelenthetné. Ennek keretében törvényi védelmet kell biztosítani a hadtörténelmi emlékeknek, meg kell szervez-

ni a harctérkutató szakemberek képzését és meg kell teremteni az örökségvédelmi és kutatómunka szervezeti kereteit.

Ha mindez megvalósul, az egy új tudományos kutatási terület, a magyar hadtörténelmi régészet megteremtését jelentené.”

TÓTH FERENC

THÖKÖLY IMRE FEJEDELEM HALÁLÁNAK 300. ÉVFORDULÓJA

Tudományos ülésszak, Vaja, 2005. október 13-14.

Az idei év jubileumai között talán kevesebb figyelem jutott a 300 éve elhunyt késmárki Thököly Imre egykori kuruc vezér emlékének, pedig a közelmúltban igen színvonalas rendezvényekkel emlékeztek meg az évfordulóról, legutóbb Vaján, a Vay Ádám Múzeum emlékkonferenciáján.

A tudományos tanácskozást a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, a Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, Vaja Nagyközség Önkormányzata, a Vay Ádám Múzeum és Baráti Köre szervezte a múzeum gyönyörűen felújított kastélyépületében október 13–14-én.

A rendezvény megnyitójára október 13-án este 18 órakor került sor *dr. Kiss Gábor*, a Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Közgyűlés alelnöke köszöntőjével, amelyet a kisvárdai Weiner Leó Alapfokú Zene- és Művészeti Iskola diákjainak hangversenye követett.

Másnap tároगतószóval és *Dr. Dám László* megyei múzeumigazgató köszöntőjével kezdődött a tudományos tanácskozás, amelyet *Dr. Holló József* vezérőrnagy, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója távollétében *Dr. Czigány István* alezredes, a Hadtörténelmi Intézet igazgató-helyettese nyitott meg.

Az első szekció *Köpeczi Béla* akadémikus előadásával kezdődött. Köpeczi professzor a kuruc mozgalom egy későbbi korszakába kalauzolta a hallgatóságot, és a békési Péró-féle felkelés francia visszhangjáról beszélt. Előadásában bemutatta az ellentmondásos felkelés történetét, kapcsolódásait a kuruc hagyományhoz, és elemezte a korabeli francia sajtó

vonatkozó híreit. A „Gazette” és a „Mercure de France” elég nagy figyelmet szentelt a békési felkelésnek, amit a magyar „elégedetlenség” (*mécontents* vagy *malcontents*) korábbi mozgalmaihoz hasonlított.

A következő előadó, *R. Várkonyi Ágnes* professzor asszony előadása elején felidézte az 1970-es évek jelentős, Thökölyvel foglalkozó konferenciáit (1975. Vaja, 1978. Hajdúszoboszló) és érdekes megközelítésben fejtegette Magyarország esélyeit a hatalmi átrendeződés idején. Az előadás két fontos esemény, I. Lipót egyik 1678-as értekezlete és az 1681-es soproni országgyűlés összefüggéseire mutatott rá. Az utóbbi fontos kerete lehetett volna a megegyezésnek, amit Thököly nem fogadott el. Az elutasítás okainak a vallásszabadsággal kapcsolatos megfontolásokon és az emberi gyengeséggel való magyarázatán túl az előadó kitért a garancia nélküli alkotmány és 28, a központi kormányzatban érdekelt személy különös magyarországi indigenátusa kérdésére is.

Az harmadik előadást *Zachar József* ny. ezredes, neves hadtörténész tartotta, aki számos új kutatási lehetőségre hívta fel a fiatal kutatók figyelmét, elsősorban a bécsi központi levéltárak állományaiiban. A Kriegsarchiv kéziratgyűjteményeiből elsősorban a Hagyatekok és az Udvari Haditanács részben elpusztult, de torzó voltában is igen jelentős iratanyagára, valamint a Régi Tábori Iratok forrásaira utalt. A Haus-, Hof- und Staatsarchiv gazdag gyűjteményeiben elsősorban a hadi és külügyi vonatkozású iratanyag kiak-

názatlan lehetőségeire hívta fel a figyelmet. Előadása végén huszáros könnyedséggel sorolta fel azokat a további osztrák, cseh és szlovén levéltárakat, ahol még jelentős, a Thököly-felkelésre vonatkozó iratok rejlenek.

A második szekciót *Czigány István* Thököly Imre hadseregének katonai összetételét vizsgáló előadása nyitotta. Az elemző különösen az elbocsátott végvári katonaelemek szerepét vizsgálta. A „bujdosók” kategóriájába sorolt „szabad legények” vagy „szegénylegények” külön társadalmi kategóriát alkottak. Nemzeti elkötelezettségük kétségkívül fontos szerepet játszott a Thököly-felkeléshez való csatlakozásukban, ugyanakkor ez nem akadályozta meg sem a polgári lakossággal szemben elkövetett erőszakos cselekményeiket, sem pedig azt, hogy a felkelés bukása után tömegesen álljanak császári szolgálatba.

A következő előadó, *Varga J. János*, Thököly török szövetsége problematikáját elemezte. Előadásában kitért a török politika XVI. századi és XVII. század eleji előzményeire, az óvatos erdélyi politika ellentmondásaira és I. Lipót abszolutista politikájának magyarországi következményeire. Mint ismeretes, a magyar főurak 1663–1664-től kerültek szembe az uralkodóval és jutott előtérbe a török orientáció. Az előadó részletesen kitért még Thököly kinevezésének olyan kérdéseire, amelyek az athnamé és a berát közti különbségre vonatkoznak. Sokat vitatott téma a Thököly uralma alá tartozó Orta Madzsar meghatározása is, amely akár az egész királyi Magyarországot is magában foglalhatta. Előadása végén *Varga J. János* elhibázott lépésnek minősítette Thököly Imre török szövetségét.

Ezt követően e sorok szerzője beszélt Thököly és a francia diplomácia nem kevésbé ellentmondásos kapcsolatáról. Az előadás felvázolta a korabeli francia külpolitika közép- és kelet-európai esélyeit és a magyar kuruc szövetség jelentőségét nagyobb összefüggésekbe ágyazva igyekezett megragadni. Ezután kitért a francia segítség lényegi elemeire, nehézségeire és korlátaira. Az elmaradt 1681-es megegyezést a francia diplomácia egyik legjelentősebb eredményének értékelte, amely közvetett módon hozzájárult Strasbourg városa francia kézre kerüléséhez is. Összefoglalás-képpen kijelentette, hogy a szövetség elsősorban a Francia Királyság szempontjából tekinthető sikeresnek, de hozzájárult Thököly-mozgalma európai elismertetéséhez és a későbbi

magyar függetlenségi mozgalmak francia orientációjához.

A délelőtti szekciót *Basics Beatrix* Thököly-ábrázolásokat bemutató előadása színesítette. Az egykorú és későbbi metszeteket bemutató előadás különféle típusportrékat igyekezett kiragadni a korabeli barokk elemeket vegyítő gazdag képanyagyűjteményből. A portréknál gyakran megfigyelhető a „kép a képben” ábrázolásmód. A különféle kiadvány-illusztrációk esetében gyakran találunk egész alakos és lovasportrékat is. Nagyon érdekes allegorikus és karikatúrisztikus ábrázolásokat figyelhetünk még me a rólapok rendkívül gazdag tárházában is.

Délután *Nyakas Miklós* Thököly hajdúvárosokkal kapcsolatos politikájával ismertette meg a hallgatóságot. Kifejtette, hogy a korszakunkban a felső-magyarországi és partiumi társadalom jelentős mértékben militarizálódott. A hajdúk kiváltságait a központi kormányzat 1662-ben több kiváltságlevéllel is megerősítette, így nem volt meglepő, hogy némely hajdúváros, mint például Hajdúböszörmény, komoly ellenállást tanúsított a behódoltatás során. Természetesen jelentős különbségek is voltak a különböző hajdúvárosokkal szemben folytatott politika során, ám a Thököly-felkelés bukása után a támogatóinak számító városok is rendre visszatértek a Habsburg hűségre.

A második előadó, *Mészáros Kálmán*, a Rákóczi-szabadságharc hadseregének kiváló ismerője volt, aki levéltári kutatásainak érdekes, korábbi korszakra vonatkozó „melléktermékét” osztotta meg a közönséggel. Egy 1687-es, Szabolcs vármegyei szolgabírói tanúvallatási jegyzőkönyv alapján vont le érdekes következtetéseket Vay Ábrahám életére vonatkozóan. A viszonylag szűk téma központi eleme Vay Ábrahám részvételének kérdése volt az 1672-es felkelésben, amit az előadó élvezetes módon és meggyőzően mutatott be.

A következő expozében *Kónya Péter* az eperjesi vésztörvényszék történetét tárta a hallgatóság elé. A források nyomasztó hiánya ellenére a fiatal kutató igen jelentős eredményekre jutott e témáról írt könyvében, melyek legfontosabb elemeit előszóban is megosztotta a hallgatósággal.

Az 1687 tavaszától őszig működő vésztörvényszék 21 vagyonos felvidéki nemes és polgári személy halálra ítéelésében játszott szerepet, amelyben Caraffa politikai indítékai

mellett a vagyonszerzés alantas elemei is kimutathatók voltak.

Szintén a Thököly-felkelés résztvevőinek vagyoni helyzetével foglalkozott a következő előadó, *Ulrich Attila*, aki a Thököly-család Wesselényi összeesküvés után elkobzott birtokainak nagyságát mutatta be. A család felemelkedése történetének rövid ismertetése után az előadó bemutatatta a Thököly-birtokok becsült, XVII. század végi értékét, majd rátért a Kamara Wesselényi összeesküvés utáni birtokfelmérő szerepére. Az előadásból kiderült, hogy nemcsak az érintett Thököly István, hanem a teljesen ártatlan Thököly Zsigmond birtokai is elkobzásra kerültek, és ennek következtében a Thököly-felkelés családi gazdasági okaira is fény derült.

Ezután *Seres István* izgalmas előadásának lehetünk fültanúi, aki legfrissebb törökországi kutatásainak eredményeit osztotta meg a hallgatósággal. Az előadó nemrég bukkant rá Thököly 1695-ben Bulgáriába telepített udvari katonasága összeírásaira, amelyek feldolgozásán

azóta is folyamatosan dolgozik. Az összesen 1317 nevet tartalmazó lista számos ismert, történelmi nevet tartalmaz, és érdekes adatokat nyújt a keletre távozott magyar katonai társadalom összetételére és életére vonatkozóan.

Az utolsó előadó, *Baráth Júlia*, a kárpátaljai Állami Levéltár Thököly-leveleiről adott kimerítő tájékoztatást. Elsősorban gazdasági vonatkozású iratokat találhatunk az egykori Ung vármegyére vonatkozó források között, amelyek érdekes információkat adhatnak a szekéradási vagy szállásadási kötelezettség érvényesítésével kapcsolatban, de találhat a kutató Thököly-pátenseket, sőt a korabeli társadalmi helyzetre utaló, káromkodás és lopás elleni drákói intézkedéseket is.

A konferencia összegzését *Zachar József*, a zárszót *Molnár Sándor* mondta el. Mindketten kifejezték örömeiket, hogy a résztvevők változatos és gazdag ismeretanyagot nyújtó konferenciára tekinthetnek vissza, és tudatták, hogy a tervek szerint 2006-ban az előadásokat tartalmazó kötet is megjelenik.

KISS BALÁZS

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÚJJÁSZERVEZÉSE 1944–1945-BEN

Kerekasztal-beszélgetés, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2005. október 26.

2005. október 26-án a Hadtörténeti Intézet és Múzeum kerekasztal-beszélgetést szervezett a múzeum Tóth Ágoston termében. A beszélgetést *Dr. Markó György* ezredes, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának tudományos helyettese vezette.

A nyitó előadást *Dr. Sípos Péter*, az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa tartotta „Magyarország külpolitikai helyzete 1944 végén, 1945 elején” címmel. Megvizsgálta, milyen tényezők befolyásolták Magyarország nemzetközi helyzetét, megítélését. A helyzet feltárásához az előadó szerint két irányvonalat érdemes megvizsgálni. Az egyik a magyar kormányok helyzete és tevékenysége 1939-től kezdve, míg a másik, hogy nem lehet pusztán magyar helyzetről beszélni, hanem alapvetően a világpolitikai tendenciát kell

látni. Magyarország lehetőségeit az a geopolitikai tény határozta meg, hogy a náci Németország felé két irányból közeledő antifasiszta koalíciós haderőknek nyilvánvalóan valahol Magyarország közelében kellett találkozniuk, továbbá hogy a magyar területek abba a zónába estek, amik a következőkben a szovjet érdekszférába tartoznak. Hazánk 1944 szeptemberétől szovjet befolyás alá került, betagozódott a szovjet érdekrendszerbe.

Másodikként *Dr. Számvéber Norbert* százados, a Hadtörténeti Levéltár igazgató-helyettese tartott előadást „Magyarország katonapolitikai helyzete 1944 végén, 1945 elején” címmel. Kiemelte, hogy 1944. október 15. után a Magyar Királyi Honvédség felső vezetése jelentős változáson ment keresztül, ami hozzájárult ahhoz, hogy a hivatásos tiszti ál-